

**ZEF SKIRO DI MAXHO NDËRMJET GJUHËS, LETËRSISË DHE
TEATRIT: NJË ZË I KULTURËS ARBËRESHE NGA TRADITA DREJT
BASHKËKOHËSISË**

**ZEF SKIRO DI MAXHO BETWEEN LANGUAGE, LITERATURE AND
THEATRE: A VOICE OF ARBËRESH CULTURE FROM TRADITION
AND CONTEMPORANEITY**

Vilma PROKO¹, Elvi PROKO²

^{1*} Qendra e Studimeve dhe Publikimeve për Arbëreshët, Tirana, Shqipëri

² Facoltà di Lingue e Lettere Moderne, Università di Tor Vergata, Roma, Italia

*Corresponding author e-mail: prokovilma@yahoo.com, prokoelvi1@gmail.com

Abstrakt

The multifaceted figure of Zef Skiro Di Maxho (Giuseppe Schirò Di Maggio) stands as one of the most significant voices of contemporary Arbëresh culture. This paper aims to analyze his creative profile across three main domains: language, literature, and theatre, highlighting how he interweaves the cultural heritage of Arbëresh people with the aesthetic sensibilities and themes of modernity. Through a wide-ranging body of work, including poetry, drama, translation, and journalism, Di Maxho has contributed to the revitalization of the Arbëresh language, the preservation of cultural identity, and the affirmation of a literature that communicates both with its roots and with the present. His creative output embodies a model of intercultural dialogue, where language and art serve as tools for survival, awareness, and meaningful engagement with the world.

Keywords: *arbëresh creative work, cultural identity, heritage, interdisciplinary approach.*

Përmbledhje

Figura shumëdimensionale e Zef Skiro Di Maxhos (Giuseppe Schirò Di Maggio) përfaqëson një ndër zërat më të rëndësishëm të kulturës arbëreshe bashkëkohore. Kjo kumtesë synon të analizojë profilin e tij krijues ndërmjet tri fushave kryesore: gjuhës, letërsisë dhe teatrit, duke nxjerrë në pah mënyrën sesi ai ndërthur trashëgiminë kulturore të arbëreshëve me ndjeshmëritë estetike dhe temat e epokës moderne. Përmes një vepre të gjerë poetike, dramatike, përkthimore e publicistike, Di Maxho ka kontribuar në gjallërimin e gjuhës arbëreshe, në ruajtjen e identitetit kulturor dhe në afirmimin e një letërsie që komunikon njëkohësisht me rrënjën dhe me bashkëkohësinë. Krijimtaria e tij përfaqëson një model të dialogut ndërkulturor, ku gjuha dhe arti bëhen mjet për mbijetesë, vetëdije dhe komunikim të gjallë me botën.

Fjalët kyçe: *krijimtari arbëreshe, identitet kulturor, trashëgimi, ndërthurje ndërdisiplinore.*

Hyrje

Prof. Zef Skiro di Maxho (Giuseppe Schirò Di Maggio²²⁸) i përket plejadës së shkrimtarëve që shënuan Rilindjen e dytë arbëreshe të viteve '60 dhe është ndër përfaqësuesit më të shquar të letërsisë arbëreshe bashkëkohore, poeti dhe prozatori më i rëndësishëm i gjallë i arbërishtes, profesor i letërsisë, gjuhëtar, dramaturg, gazetar, eseist, përkthyes dhe intelektual i gjithanshëm *sui generis* i botës arbëreshe²²⁹.

Lindi në Horën e Arbëreshëvet (Piana Degli Albanesi) më 11 janar 1944. U diplomua për letërsi klasike në Universitetin e Palermos me temën: "Këthimi" i Giuseppe Schirò (1865–1927), me relator prof. At Giuseppe Valentinin. Ka dhënë mësim në lëndën e letërsisë në Torino dhe për më se 20 vite në shkollën e mesme "Dhimitër Kamarda" në Horën e Arbëreshëvet.

Profilin e tij krijues si vazhdues i denjë dhe besnik i De Radës e Darës, Serembes e Zef Skiroit do ta japim kryesisht përmes tri fushave kryesore: gjuhës, letërsisë dhe teatrit, duke nxjerrë në pah mënyrën sesi ai ndërthur trashëgiminë kulturore të arbëreshëve me ndjeshmëritë estetike dhe temat e epokës moderne.

Pjesa më të madhe të veprës Zef Di Maxho e ka shkruar arbërisht, si mjet që mban gjallë vetëdijen etnike, gjuhësore e kulturore arbëreshe, por e ka shoqëruar edhe me përkthimin italisht. Disa herë ka përdorur edhe shqipen standarde. Gjuha e tij poetike shpreh përpjekjet për pasurimin e leksikut të arbërishtes, në kërkim të gjuhës së popullit, në veprat e traditës dhe në gjuhën e sotme shqipe.

Siç shprehet vetë Di Maxho - "Magjia e farkës gjuhësore arbëreshe"²³⁰ e shpreh qartë çudinë e mrekullisë që është arbëreshi, i cili pas pesëqind vjetësh edhe sot mban të gjallë, megjithëse në rrezik të vazhdueshëm, gjuhën e tij. Magjia e farkës, domethënë magjia që ka bërë të mundur ecjen e gjuhës nëpër shekuj, është mënyra magjike që ka përdorur folësi, e pra shkruesi arbëresh, në shfrytëzimin e gjuhëve të huaja pa humbur të tijen.

1. Përmasa poetike dhe ndërthurja e mitit me historinë

Krijimtaria e studiusit arbëresh Zef Skiro Di Maxho zë fill që nga vitet '60 duke përfshirë një periudhë të karakterizuar nga kërkimi i rrënjëve dhe nevoja për të rivlerësuar identitetin etno-gjuhësor të komuniteteve arbëreshe. Sipas studiuesit Vebi Bexheti, fati i etnisë arbëreshe dhe reflektimi i tyre në tërë botën shqiptare, është tema më e preferuar e poezisë së Di Maxhos, që përfshin të kaluarën dhe të sotmen, mëmëdheun e lashtë të tij, vuajtjen, brengën dhe rrugën plot rreze për në vendin e huaj, ku da ta vazhdojnë këtë dramë jetësore²³¹.

Në përfytyrimin poetik të Zef di Maxhos, Skanderbegu dhe Kruja ngërthejnë qenësi të shumta dhe bëjnë një tërësi të pandarë. Ato kanë qenë e mbesin shenja thelbësore për mbijetimin shpirtëror të Arbëreshëve të Italisë. Vendlindja e tij, Hora e Arbëreshëvet, i ka bërë ballë kohës prej 500 vjetësh falë lidhjeve shpirtërore të pashkëputura që arbëreshët ruajtën me vendin e të parëve të tyre, veçmas me Skënderbeun dhe Krujën. Dhimbja e braktisjes së atdheut për arbëreshët ishte po aq e madhe sa braktisja e *eshtrave të Skënderbeut*²³², i cili u dallua nga të

²²⁸ Mbiemri nga nëna - Di Maxhio - për t'u dalluar nga shumë i shquari Zef Skiro (Shën. i autorëve).

²²⁹ V. Proko, "Zef Skiro di Maxho, një mjeshtër i rrallë i letërsisë arbëreshe bashkëkohore në 80-vjetorin e lindjes", "Continuum" - Revistë e studimeve arbëreshe. Qendra e Studimeve dhe Publikimeve për Arbëreshët, Viti IIII/4, 2025, f. 107-112.

²³⁰ Kumtesë me të njëjtin titull e mbajtur nga profesor Zef Skiro di Maxho në: "Gjuha dhe letërsia e arbëreshëve". Aktet e Simpoziumit Ndërkombëtar për Arbëreshët, Tetovë 28-29 prill 2008, Universiteti i Evropës Juglindore, 2011, f. 263.

²³¹ V. Bexheti, *Magjia e fjalës poetike (Trajtesa, interpretime, analiza)*, Tetovë 2018.

²³² G. S. Di Maggio, *Vjeç të tua 500 (Anni tuoi)*. Poesie, Associazione culturale "Mondo Albanese", Piana Degli Albanesi (Palermo) 1988, f. 12.

gjithë bashkëluftëtarët për dashurinë ndaj atdheut. Poeti te poema “Atje kam” e cilëson qytetin e Krujës: si zemra e Botës²³³.

Në vitin 1966 Di Maxho u bë i njohur me botimin e disa poezive në “*Shëjzat*” (“*Le pleiadi*”²³⁴) të Koliqit, i udhëzuar nga At Matteo Sciambra që të kthente një tufë poezish nga italishtja në arbërisht (1964) dhe vijon me një varg vëllimesh poetike, poemash, veprash dramatike, antologjish etj. Kjo periudhë shënjon edhe fillimin e veprimtarisë së tij poetike. Poezia e Zef Skiro Di Maxhos, që përfshin mbi 20 libra, me temë në të gjithë hapësirat ku jetojnë shqiptarët, e me theksin tek arbëreshët, përshkohet nga lirizmi, ku ai këndon në unison me poetët arbëreshë të kohës në përmbledhjet botuar në Torino nga “Settimo Torinese”: “Sunata” (“Sonata”), 1976, poema epike “Fatosat” (I Nuovi Eroi Italo-Albanesi), 1977–1979 etj. Më pas, botoi përmbledhje me poezi në Palermo: “Mas Rushi”, 1981; “Nëpër udhat e Parrajsit Shqipëtarë dhe t’ Arbëreshë” (“Viaggio nel Paradiso Albanese”), Piana degli Albanesi, 1974; “Lufta e mivet me brethqit” (“Batracomiomachia”), Piana degli Albanesi, 1975; “Trimat e rinj arbëreshë apo arsyeja e gjëravet”, 1977–1979; “Më para se të ngriset” (“Prima che si faccia buio”) 1977 etj.

Në poemat epike-satirike të natyrës tregimtare Di Maxho përdor me mjeshtëri vargun popullor, veçse, në ndryshim nga tradita, temat i merr nga aktualiteti, dhe jo nga e kaluara historike. Satira dhe sarkazma ndeshen te krijimet epike “Poema Arbëreshe”, të shkruara që në fillim të viteve ’70, dhe që u botua në dy gjuhë në vitin 2018 me titullin “Poema Arbëreshe” (“Poemi Arberischi”), me parathënie nga Gianfranco Romagnoli, Luan Topçiu e Visar Zhiti nga “Ombra GVG”. Këto krijime përbëjnë një udhëtim në hapësirë dhe në kohë në një takim me peizazhin arbëresh, me një shqipe që poeti e lëvron si një misionar i vërtetë.

Në veprat e tij lirike dhe epike, të krijuara në trajtë mitesh, gojëdhënash apo legjendash, të botuara në “Mondo Albanese”, poeti vendos mitologjinë në dialog me historinë dhe është i vetëdijshëm se ia vlen të jetojë dhe të krijojë me rrënjë, me origjinë, me të kaluarën, e duke ngritur fuqishëm zërin, si në poezitë emblematike “Sunata – mbi përmasa të kaltërti” (“Sonata – su dimensioni d’azzurro”), dhe me radhë te përmbledhjet poetike “Mas Rushi arbëresh” (“Mastro Gio’ Italo-Albanese”), 1988; “Laerti, i jati” (“Laerte, il padre”), 1989; “Anije me vela e me motor” (“Navi a vela e a motore”), 1992; “Poezi gushtore e tjera” (“Poesie agostane e altre”), 1994; “Ne pas se pencher au dehors” (“Mos u përkul jashtë dritares”), poezi eksperimentale “a vista”, që përshkruajnë një udhëtim edhe metaforik me tren, botuar më 1994; “Kopshti im me dritare” (L’orto e le finestre), 1995; “Gjeometri dhe ikje” (“Geometrie e fughe”), 1998, si edhe “Canzoniere arbëresh” (22 sonete dygjuhësh), botuar te Hora e Arbëreshëve, 1999. Veçojmë përmbledhjen e botuar më 1988 nga “Mondo Albanese” me titull “Vjeç të tua 500” (“Anni tuoi”), ku autori, përmes vargjeve kushtuar 500-vjetorit të themelimit të Horës së Arbëreshëve, shpërthen me lirizëm për dhembjen e tokës që lanë pas dhe krenarinë pesëqindvjeçare të këtij vendbanimi arbëresh me plot vlera etnokulturore.

Vëllimi me poezi “K. N.” (“Kopica e Ndryshku – La tignola e la ruggine”), i botuar në Palermo 1981, përbën në thelb një bisedë shqipe-arbëreshe në gjuhën e sotme letrare, ku autori në parathënie, përmes sintezës së këtyre poezive u drejton një qortim arbëreshëve për moskujdesjen e tyre në ruajtjen e identitetit etnik arbëresh.

Vëllimi poetik “Gjuha e bukës”, 1981, botuar nga “Rilindja” në Prishtinë, mbledhur e përgatitur dhe me një hyrje nga prof. Rexhep Ismajli; vëllimi i përgatitur nga prof. Nasho

²³³ G. S. Di Maggio, *Atje kam*, vep. e cit. f. 38.

²³⁴ “Schirò fatlumsisht s’paska qenë i mbrami poet nga arbëreshët e Sicilisë, sepse në Piana ka dalë një i ri, edhe ky me emrin *Giuseppe Schirò*, që shkruen poezi. Ky asht i ri dhe ne shprehje me thane ma moderne, në krahasim më të vetrit qi vjerrshuem para tij, prandej me pak fjalë përpikët të laje vrage impresionuese ne kenduesin. Mjeti i tij gjuhsuer asht i permbledhte. Jemi të bindun se ka me gjetë pelqyes”. Shkrim i redaksisë së revistës “*Shëjzat*”/3-4, 1966, 9-12/1966, f. 98-99.

Jorgaqi: “Përtej maleve, prapa kodrës”, botuar nga “Naim Frashëri” në Tiranë, 1985; antologjia e poezisë së tij, e titulluar “Ishuj”, me parathënie të prof. N. Jorgaqit, botuar nga “Ombra GVG”, Tiranë, 2007; vëllimet: “Dhembje e ngrirë” (“Dove antico dolore”), mbledhur e përgatitur dhe me parathënie nga Anton N. Berisha, Piana degli Albanesi, 1998; “La poesia arbëreshe oggi – Giuseppe Schiro di Maggio”, përgatitur nga prof. Italo C. Fortino e botuar nga “Besa-Ciccolo Italo-Albanese di Cultura” në Romë, më 28 nëntor 1998 me rastin e Festës së Pavarësisë Kombëtare dhe “Te liqeni zemrës”, pjesë e kolanës *Poetë bashkëkohorë të Mesdheut*, përgatitur e me parathënie nga A. N. Berisha dhe botuar në Sarandë më 2017 nga “Milosao”, përbëjnë një tërësi të shkëlqyer poetike.

Poeti Di Maxho, përmbledhjen në shqip dhe në italisht me 53 poezi, të titulluar “Metaforë” (“Metafora”) e me parathënie të hartuar nga prof. Matteo Mandalà, e të botuar në Piana Degli Albanesi më 2005, ua kushton 53 katundeve arbëreshe në Sicili e Kalabri, ku dhe trajton çështjen e bjerrjes së gjuhës, duke krijuar referenca konkrete identitare që shenjojnë vetëdijen historike e kulturore arbëreshe, ndërthurur me të ardhmen. Sipas studiuesit Vebi Bexheti, Zef Skiro Di Maxho, njohësi i mirë i gjeografisë së shtrirjes arbëreshe dhe i brengosur për fatin e tyre në kushte integrimesh e globalizmi, me këtë përmbledhje poetike, përmes lirikave me figura të qëlluara poetike e me vlera estetike, e pasqyron jetën arbëreshe, dashurinë për vlerat identitare të tyre dhe brengën, nëse do i përballojnë apo jo sfidat, që i sjell koha²³⁵.

Në përmbledhjen poetike dygjuhëshe “Atje kam - vjersha dygjuhësh” (“La mia Morea - versi bilingui”), me parathënie nga prof. M. Mandalà, Caltanissetta, 2004, që i përket edhe vëllimit të dytë të ciklit “Poetët e Mesdheut 2”, poeti i këndon Moresë, për të cilën u ngrit edhe himni arbëresh, që këndohet nga e gjithë bota shqiptare, ndërsa në përmbledhjen poetike dygjuhëshe “Trimdita” (“Giorneroe”), Palermo 2009, autori e krahason qëndresën arbëreshe në mënyrë metaforike me zhvillimet brenda një dite, nga mëngjesi deri në mbrëmje.

Veçojmë edhe përmbledhjen e botuar vitet e fundmit në Palermo (2021), me 40 sonete të Dantes “Omaggio a Dante (1321–2021)” (“Dante Kush”), të përkthyer në një arbërishte aq të bukur, sa që mund të themi se Zef Skiro di Maxho është i vetmi që mund të rikrijonte mrekullinë e Dantes me këtë nivel artistik.

Poeti Di Maxho që në vitin 1991 i kushton Kosovës një tubë poezish të titulluar “Kosova lule” (“Fiore Kosovo”) – “Mondo Albanese”, ndërsa në vitin 2000 boton vëllimin me 46 poezi dygjuhëshe “Poezi dashurie në kohë vdekjeje – Kosova Dëshmore Tremujori i dytë” (“Poesia d’amore in tempo di morte – Kosova Martire Sekondo Trimestre ‘99”), me një parathënie nga prof. M. Mandalà, në të cilin trajton periudhën pas rënies së komunizmit, që pasoi me humbjen e autonomisë dhe atë të pushtimit nga Serbia, përmes ironisë dhe sarkazmës, teksa përshkruan ditët e përgjakura të vitit 1999 në Kosovë.

Po ashtu, Di Maxho u kushton vargje poetike në dy gjuhë edhe shqiptarëve në trojet etnike jashtë Shqipërisë dhe Kosovës: shqiptarëve në Tetovë, shtatë poezi nga cikli poetik “Vjersha të verëshme dhe vëllazërie” dhe shqiptarëve të Shkupit, vetëm një poezi nga kjo përmbledhje, ndërsa shqiptarëve të Ulqinit u kushton ciklin e posaçëm “Anija ime Ulqin”.

Siç edhe përmend prof. Nasho Jorgaqi në zërin “Skiró Maji Zef (Schiró di Maggio Giuseppe, 1944–)”, në vëll. 3 të *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, botim i ASHSH, 2008–2009, “poezia e tij është përkthyer në gjuhë të ndryshme”²³⁶.

Profesor Di Maxho është autor i librit “Ali Podrimja, njeriu pa adresë”, ku ka përfshirë letra, mendime, email-e, shënime dhe poezi, botuar më 2019 nga “Faik Konica” (Prishtinë) me

²³⁵ V. Bexheti, “Arbëreshët dhe katundi arbëresh në poezinë e Zef Skiro Di Maxhos”, në: *Gjendja aktuale e studimeve për arbëreshët. Aktet e Kuvendit të Parë të Studimeve Arbëreshe*, Qendra e Studimeve dhe Publikimeve për Arbëreshët. Tiranë 2022, f. 252-267.

²³⁶ N. Jorgaqi, “Skiró Maji Zef (Schiró di Maggio Giuseppe, 1944–)”, *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, ASHSH, 2008–2009, vëll. 3, f. 2358.

rastin e ndarjes nga jeta të mikut të tij, poetit Ali Podrimja, e me parathënie të hartuar nga A. N. Berisha.

2. Letërsia dramatike arbëreshe

Zef Skiro Di Maxho njihet edhe si themeluesi i teatrit arbëresh. Në vitin 1982 boton të parin libër në prozë - komedinë “Dashuri magjike” (“Amore magico”). Veçojmë një nga komeditë më “politike” të botuar te “Mondo Albanese”, komedinë njëgjuhëshe “Mëso artën” (“Impara l’arte”), 1992. Është autor i 18 dramave e komedive, ndër të cilat komedia “Pethku” (“L’Eredità”), 1982, që është dhe e para vepër dramatike arbëreshe, e cila u shfaq në dhjetorin e 1987-ës në tri vendbanime arbëreshe. Përmbledhja “Tri vepra të shkurtra” (“Tre opere brevi”), në të cilën përfshihen tri drama teatrore: *Flutura çë do fluturonjë* (*Flutura che vuol volare*), *Ndodhje e përkohshme* (*Situazione provvisoria*), *Lule të shumta ka gjinestra* (*Ha molti fiori la ginestra*), u botua në Palermo 2010 nga Lidhja e Bashkivet “Besa”, me rastin e marrjes nga autori të çmimit “Besa 2010” në edicionin e dytë të kësaj veprimtarie.

Në botimin “Për tokën fisnike të Horës” (“Teatri im arbëresh – Tri vepra”), botuar nga “Ombra GVG”, Tiranë, 2008, e me parathënie nga prof. Josif Papagjoni, përshkruhet shpërngulja e parë, ajo klasike, nga Epiro-Morea deri në Sicili²³⁷, ndërsa në veprën teatrale “Orëmira” trajtohet emigrimi i ri në vendet e pasura të Europës së Veriut. Këto vepra shquhen për ironi dhe sarkazëm, por edhe për një humor që frymëzon e thumbon, siç është rasti me komedinë “Kërkuesit” (“I Cercatori”), 1994, botuar në dy gjuhë me parathënie të studiuesve Gazmend Krasniqi dhe Vjollca Osja, më 2024 nga “Pitti Edizioni” në Palermo etj.

Prof. Di Maxho ka drejtuar për shumë vite edhe teatrin e Horës së Arbëreshëve. Madje, komedia “Paja” është vënë në skenë edhe nga teatri “Andon. Z. Çajupi” i Korçës më 25 gusht 1985. Më pas, kjo komedi u bë edhe subjekt i baletit me të njëjtin titull, që u shfaq në Teatrin e Operas dhe të Baletit në Tiranë, përshtatur nga Sulejman Mato dhe kompozuar nga Nikolla Zoraj, ndërsa komedia “E fejuara fantazmë”, bazuar në komedinë origjinale “Shumë vizita”, u shfaq nga aktorët e teatrit “Bylis” të Fierit, me regji nga Roland Çaka.

3. Roli kulturor dhe angazhimi publik

Poeti Zef Skiro Di Maxho ka botuar një varg krijimesh në organet kryesore të shtypit arbëresh, si: “*Bota Shqiptare*”, “*Katundi Ynë*”, “*Biblos*”, “*Palimpsest*”, “*Jeta Arbëreshe*” (në numrin e parë të saj, 1 gusht 1975, botoi poezinë e parë), e po ashtu në shtypin italian. Përmendim edhe një varg krijimesh të botuara në shtypin shqiptar, si te revistat “*Hosteni*”, “*Nëntori*”, “*Drita*”, “*ExLibris*” etj. Me krijimet e tij, shkrimtari Di Maxho është i pranishëm në disa antologji letrare të botuara brenda dhe jashtë Italisë. Përmendim në mënyrë të veçantë *Antologjinë e poezisë bashkëkohore arbëreshe* (*Antologia della poesia contemporanea italo-*

²³⁷ Marrë nga faqja *face book* i Vebi Bexhetit. “Drama me tri akte “Për tokën fisnike të Horës” paraqet pjesën më të dhembshme të arbëreshëve, që në zanafillën e ngulmimeve të para në Sicili, me theks te arbëreshët e Moresë, që u detyruan t’i braktisin vatrat e tyre për të dytën herë, duke i lënë eshtrat e të parëve nën dhe. Jo rastësisht kënga “O moj e bukura More”u bë himn i arbëreshëve, pavarësisht prejardhjes së tyre. Kjo këngë, që flet sa një histori, këndohet nga banorët arbëreshë, personazhe të kësaj drame, sa herë që i kujtojnë vatrat e të parëve, mallin për ato vende, ashtu siç e përmendin edhe emrin e të madhit Skënderbe, që për arbëreshët ishte gjithmonë mbrojtësi i fatit të tyre në tokën e huaj. Përmes një numri të madh personazhesh, pa ndonjë figurë kryesore, dhe pa ndonjë segment bartës të ngjarjes boshte, meqë autori e përshkruan fatin kolektiv, të arbëreshëve të ikur nga Morea e të vendosur kryesisht në Horën arbëreshe, venbanim ky me themele të reja, që u ngrit me aq mund e sakrificë, ai e paraqet historinë e Horës, nga koha kur u vunë themelet e deri më sot”. 24 shkurt 2026. <https://www.facebook.com/vebi.bexheti.2025/posts/pfbid024Zk4UbdJBrC8qDQ27D8tc15SEShSYrZGvYLBvAQp1nyP9Wt56utJucsbV23jKURVl>

albanese), botuar në Kozencë, 1999 dhe e ribotuar më 2002 në Tiranë me titullin *Antologji e poezisë bashkëkohore të arbëreshëve të Italisë* (vetëm tekstet në gjuhën arbëreshe) nga “Mësonjëtorja e parë”²³⁸.

Zef Skiro Di Maxho është autor i teksteve mësimore për fëmijë “Udhëtimi” (“Abetari”), Hora e Arbëreshëvet, 2000 dhe “Udha e Mbarë! (Pjesët e ligjëratës arbërisht)”, 2001, e pajisur me ilustrime nga Giuseppe Stassi e Daniele Di Fiore, në kuadër të projektit “Kastrioti 2001” në Piana degli Albanesi, e dobishme për studentët e çdo moshe.

Përmes kësaj vepre të gjerë poetike, dramatike, përkthimore e publicistike, Zef Di Maxho ka kontribuar në gjallërimin e gjuhës arbëreshe, në ruajtjen e identitetit kulturor dhe në afirmimin e një letërsie që komunikon njëkohësisht me rrënjën dhe me bashkëkohësinë. Krijimtaria e tij përfaqëson një model të dialogut ndërkulturor, ku gjuha dhe arti bëhen mjet për mbijetesë, vetëdije dhe komunikim të gjallë me botën.

Figura poliedrike dhe shumëdimensionale e prof. Zef Skiro Di Maxhos është ndër zërat më të rëndësishëm të arbëreshëve të Italisë, me një aktivitet të vazhdueshëm në lëmë të politikës kulturore në favor të pakicave arbëreshe me pjesëmarrje në veprimtari të ndryshme shkencore, dhe jo vetëm, brenda e jashtë Italisë. Që nga viti 1982 është anëtar i Urdhrit të Gazetarëve të Sicilisë - Lista speciale, dhe bashkëthemelues me Gjergj Skiroin në vitin 1975 i revistës në arbërisht “Mondo Albanese” (“Bota Shqiptare”). Në periudhën 1975–1989 drejtues i “Mondo Albanese” dhe i “Mondo Albanese i Ri” (2003–2007). Është themelues i grupit në facebook “Mondo Albanese: Shkruan Urtësisht Përgjithmonë Arbërisht”. Ka vizituar për herë të parë Shqipërinë në prillin e vitit 1984 si i ftuar në Kongresin III të Lidhjes së Shkrimtarëve dhe Artistëve të Shqipërisë. Në gusht të vitit 1985 paraqiti në Tiranë vëllimin me poezi “Përtej maleve, prapa kodrës”, e një javë më pas shkoi në Korçë, ku aktorët shqiptarë të teatrit “A. Z. Çajupi” kishin përgatitur komedinë e tij “Paja”. Viziton përsëri Shqipërinë në vitin 1995. Gjatë qëndrimit në Tiranë në tetor të këtij viti, shkruan tri poezi, pjesë e ciklit poetik lirik “Kopshti im me dritare” (L’orto e le finestre”), që i titullon “Tri agime të tetorit 1995”, nga ku veçojmë poezinë “Convivium”, kushtuar poetëve Xhevahir Spahiu dhe Ali Podrimja. Jo rastësisht në këtë rast poeti i zgjedh dy nga poetët më të mëdhenj të letërsisë shqiptare, e që bashkë me të, përbëjnë treshen përfaqësuese të tri hapësirave shqiptare: Shqipërisë, Kosovës dhe Arbërisë së matanë detit.

Në Panairin e 21^{të} të Librit “Tirana 2018” fiton çmimin special me librin “Poema Arbëreshe”, ndërsa në kuadrin e veprimtarive për 550-vjetorin e vdekjes së Heroit tonë Kombëtar Gjergj Kastrioti Skënderbeu, më 19 nëntor 2018, mban te “Shtëpia e Flamurit” në Korçë fjalimin “Gjergj Kastrioti Skënderbeu dhe arbëreshët e Sicilisë”. Në vitin 2017 nderohet me një certifikatë mirënjohjeje për vëllimin me poezi “Te liqeni i zemrës” me rastin e veprimtarisë poetike “Tirëma e poezisë joniane”, organizuar nga “Klubi i Krijuesve Jonianë” në Sarandë.

²³⁸ H. Xhaferi, “Zef Skiro di Maxho, individualitet dhe krijues i fuqishëm në poezinë bashkëkohore arbëreshe”, në: “Miscellanea arbëreshe a cura di Pietro Manali», Quaderni di Biblos. 30/6, Palermo 2011, f. 91-100.

Përfundime

Në të gjithë veprën e prof. Zef Skiro Di Maxhos spikat ideja se të shkruash në arbërisht është një akt dashurie dhe rezistence. Përmes poezisë, dramës dhe fjalës publike, studiuesi Di Maxho ka ringjallur një traditë që lidhet me emrat e De Radës, Serembes, Darës dhe Skiroit, duke e bërë këtë traditë të flasë me gjuhën e kohës sonë. Krijimtaria e tij është dëshmi e qëndrueshmërisë së kulturës arbëreshe dhe e forcës që gjuha e vogël e një komuniteti të vogël mund të ketë në përmasat e letërsisë kombëtare²³⁹.

Figura e prof. Zef Skiro Di Maxhos është shembull i rrallë i një intelektualit që bashkon në vetvete poetin, dramaturgun, filologun dhe mësuesin, dhe mbetet përfaqësuesi më eminent i identitetit kulturor arbëresh që shërben si një pikë referimi për gjithë letërsinë shqipe jashtë kufijve shtetërorë dhe një model për studiuesit dhe krijuesit e sotëm arbëreshë e shqiptarë në tërësi.

Referencat

- [1]. Berisha, A. N. (2008). *Interpretime të letërsisë së arbëreshëve të Italisë*, Kozencë.
- [2]. Bexheti, V. (2018). *Magjia e fjalës poetike (Trajtesa, interpretime, analiza)*, Tetovë.
- [3]. Bexheti, V. (2022). “Arbëreshët dhe katundi arbëresh në poezinë e Zef Skiro Di Maxhos”, në: *Gjendja aktuale e studimeve për arbëreshët. Aktet e Kuvendit të Parë të Studimeve Arbëreshe*, Qendra e Studimeve dhe Publikimeve për Arbëreshët. Tiranë.
- [4]. Bexheti, V. (2022). *Mozaiku poetik i Zef Skiro Di Maxhos*, Shkup.
- [5]. Bexheti, V. Status në face book, 24 shkurt 2026.
a. <https://www.facebook.com/vebi.bexheti.2025/posts/pfbid024Zk4UbdJBrC8qDQ27D8tc15SEShSYrZGvyLBvAQP1nyP9Wt56utJucsbV23jKURVl>
- [6]. De Rada, J. (2005). *Vepra*, Prishtinë.
- [7]. Di Maxho, Z. S. (1988). *Vjeç të tua 500 (Anni tuoi)*. Poesie, Associazione Culturale “Mondo Albanese”, Piana Degli Albanesi (Palermo).
- [8]. Di Maxho, Z. S. (2008). Z. S. *Metaforë*, Lussografika di Caltanisseta.
- [9]. Di Maxho, Z. S. (2011). “Magjia e farkës gjuhësore arbëreshe” në: *Gjuha dhe letërsia e arbëreshëve*. Aktet e Simpoziumit Ndërkombëtar për Arbëreshët, Tetovë 28-29 prill 2008, Universiteti i Evropës Juglindore.
- [10]. *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, ASHSH, 2008–2009, vëll. 3.
- [11]. Proko, E. (2025). “Giuseppe (Zef) Schirò Di Maggio e la rinascita della letteratura arbëreshe contemporanea” (“Zef Skiro Di Maxho (Giuseppe Schirò Di Maggio) dhe rilindja e letërsisë arbëreshe bashkëkohore”), në revista “Jeta Arbëreshe”, 96 / janar-shëndré 2025, Frasnité, Kalabri.
- [12]. Proko, V. (2025). “Zef Skiro di Maxho, një mjeshtër i rrallë i letërsisë arbëreshe bashkëkohore në 80-vjetorin e lindjes”, “Continuum” - Revistë e studimeve arbëreshe. QSPA, Viti III/4.
- [13]. “*Revista letrare artistike*” (1990). 14 janar/ 28 janar/ shkurt, Tiranë.
- [14]. “*Shëjzat*”/3-4, 1966, 9-12/1966.
- [15]. Xhaferi, H. (2011). “Zef Skiro di Maxho, individualitet dhe krijues i fuqishëm në poezinë bashkëkohore arbëreshe”, në: “*Miscellanea arbëreshe a cura di Pietro Manali*», Quaderni di Biblos. 30/6, Palermo.

²³⁹ E. Proko, “Giuseppe (Zef) Schirò Di Maggio e la rinascita della letteratura arbëreshe contemporanea” (“Zef Skiro Di Maxho (Giuseppe Schirò Di Maggio) dhe rilindja e letërsisë arbëreshe bashkëkohore”), në revista “Jeta Arbëreshe”, 96 / janar-shëndré 2025, f. 26-27. Autori i këtij shkrimi (E.P.) e ka takuar për herë të parë Prof. Zef Skiro Di Maxhon në kremtimet për Festën e Flamurit, me rastin 112-vjetorit të Shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë, organizuar në Horën e Arbëreshëve (Piana Degli Albanesi), më 27-28 nëntor 2024.